

Szegedi Péter alezredes:

A MAGYAR KATONÁK FELKÉSZÍTÉSE A HADVISELÉS GENERÁCIÓVÁLTOZÁSAINAK ÉS A SZÖVETSÉGEK ELVÁRÁSAINAK TÜKRÉBEN (1.)

„A hadviselés olyan bonyolult szerkezet működésére emlékeztet, amelyben hatalmas a súrlódás, így a papíron könnyűszerrel elvégzett számítások csak óriási erőfeszítés árán ültethetők át a valóságba.”

Carl von Clausewitz

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar katonai hagyományok számos példával szolgálnak arra, hogy értékeink megtartása mellett hogyan voltunk képesek lépést tartani a fejlődéssel. Egy katonai szervezetben a fejlődés egyik kulcsa a felkészítés és a kiképzés stratégiai fejlesztése. A sikeresség mértéke attól is függ, hogy a szakemberek (katonai és civil szakértők) mennyire, milyen pontossággal képesek az elkövetkező háború jellegét, jellemzőit megjósolni, illetve ebből a saját haderő erőforrásrendszerének ismeretében a politikai vezetés számára a célok kijelöléséhez és az ország háborús felkészítéséhez megfelelő javaslatokat megfogalmazni. A napjainkban meghozott, a Magyar Honvédség felkészítésére irányuló döntések meghatározóak lesznek a honvédség – a 21. század későbbi évtizedeiben elvárható – képességeire, eredményeire. A szerző tanulmányában nyílt forrásokból elérhető dokumentumok feldolgozásával elemzi a problémakört.

KULCSSZAVAK: hadviselés generációi, hadviselés fejlődése, kiképzési rendszerek, felkészítési rendszerek

BEVEZETÉS

„A Magyar Honvédség kiképzési rendszere a honvédelmi tárca Védelmi Tervező Rendszerének szerves része, amely a katonai doktrínákon, a hadászati, hadműveleti és harcászati követelményeken, illetve a magyar haderő alkalmazásának elvein alapuló, egymással meghatározott kapcsolatban levő, tervszerűen létrehozott alrendszerek és elemek összessége” – írja a Honvéd Vezérkar főnöke egy publikációjában.¹ „Békében a felkészítés irányai abszolút pontossággal nem határozhatók meg, de mind a politikai, mind a katonai vezetésnek arra kell törekednie, hogy minél teljesebb adatok birtokában hozza meg a hadsereg felkészítésére vonatkozó döntéseit” – fogalmaz Füzi Imre doktori értekezésében.² A feladatok teljesítésére történő felkészülés szempontjából különleges fontossággal bír az oktató- és kiképzőállomány

¹ Dr. Benkő Tibor vezérezredes: A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam, 2012/6. szám, 15. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

² Füzi Imre: A Horthy-hadsereg felkészítésének lehetőségei és állapota a Szovjetunió elleni hadba lépést megelőzően a magyar katonai nézetek és haditapasztalatok tükrében. Egyetemi doktori értekezés, 1982, 1–2.

szakmai és módszertani felkészültsége, hiszen a fegyveres küzdelem, a harc az az „ismeretkör”, amelyben a szemben álló ellenfél szándékai, képességei és lehetőségei, módszerei a legkevésbé állapíthatók meg, jelezhetők előre teljes pontossággal. Ugyanakkor a kiképzés – akár tantermekben, kiképzőbázisokon, gyakorló- és lőtereken valósul is meg – a leggondosabb elő- és felkészítést követően sem tudja teljes mértékben bemutatni, megismertetni a háborús körülményeket a kiképzendőekkel.

Carl von Clausewitz a 17–18. század haderőit és az általuk fegyelmezett „koreografáltan” megívott háborúk jellemzőit vizsgálva alkotta meg a katona, a polgár és az állam elhíresült háromságát. Az államok létének, biztonságának alapkövetelménye a túlélés. Egy ország autonómiáját olyan mértékben tudja megőrizni, amennyire képes azt hatalmi erővel biztosítani, vagyis érdekei védelme érdekében folyamatosan konfliktusokba bocsátkozik. A háború egy sztochasztikus folyamat³ és a hatalmi erőviszonyok időleges megváltoztatásának lehetséges eszköze. A nemzeti érdek biztosításának szükségszerű velejárója, hogy az állam külpolitikai érdekérvényesítő képességének egyik eszköze a hadsereg. A történelem során megjelentek azok az állandó haderők – felváltva a kevésbé megbízható zsoldoseregetek –, amelyek biztosították az államok politikájának megfelelő háttérrel nyújtó fegyveres erőt. Az erős központi hatalommal rendelkező államok monopolizálták az erőszakot, a háborúk fokozatosan államok közötti, általuk finanszírozott, fenntartott és kiképzett fegyveres erőkkel vívott folyamatosan változó küzdelemmé váltak.⁴

Joggal tehető fel a kérdés: Napjainkra mindez megváltozott? Avagy a történelem fura játéka, esetleg a mindenki által ismert „spirális” vagy inkább hektikus fejlődés erősíti örökérvényűségét? És a háború mint eszköz újra „mindenki” rendelkezésére áll a maga totalitásával, kiszámíthatatlanságával, és „a „naprakész, azonnal alkalmazható tudás” mindig „tegnaprakész” akkor is, ha ma még talán valóban jó eséllyel juttat munkahelyhez – igaz, nem a legnívósabb fajtához, mert ott már ma is mást kell tudni, mint tegnap, amikor a „naprakész” tananyagot összeállították.”⁵

ELŐZMÉNYEK

Már a 15. századot megelőzően is léteztek olyan államok, amelyek egységes kiképzéssel felkészített és állandóan fegyverben tartott hadseregekkel rendelkeztek, de ezek az idők folyamán mind eltűntek. A testőrségeket és a várőrségeket leszámítva a középkori államok gyakorlatilag nem rendelkeztek tényleges haderővel. A 15. század második felétől az európai

³ Szani Ferenc: Néphadsereg 1957–1989. In: Dr. Szántó Mihály ezredes (szerk.): A Magyar Honvédség 150 éve. 8. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999, 118–119.

⁴ Egresi Katalin: Nemzetállami külpolitika és szuverenitás a XX. század második felében. <http://dfk-otka.sze.hu/images/Szuv-k%C3%B6tet%20T%20-%2006%20Egresi.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.); Somkuti Bálint: A 4. generációs hadviselés jellemzői. Hadtudományi Szemle, 2009/2. szám. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_somkuti_balint_42_51.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai. Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, Budapest, 2011. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 07.); A vesztfáliai béke – Fordulópont Európa történelmében. <http://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/2004205#h=2> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Perjés Géza: Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664). In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003, 462.

⁵ Mérő László: Ha én iskolaigazgató lennék. <http://magyarnarancs.hu/egotripp/maga-itt-a-tancanar-96161> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.)

uralkodók hatalmi érdekeiktől vezérelve rövidebb-hosszabb ideig tartottak haderőt szolgálatukban. A független, de megkérdőjelezhető megbízhatóságú zsoldoseregek alkalmazhatóságuk fenntartása érdekében folytattak kiképzést, különböző harceljárásokat tanultak meg és gyakoroltak be.⁶

1648-ban a 30 éves vallásháborút lezáró vesztfáliai békeszerződésben új paradigma jelent meg a korabeli Európa hatalomértelmezésében. A szerződés elismerte a teljes állami függetlenség alapelvét, elsőként definiálta a modern értelemben vett szuverén állam fogalmát. A politikai cselekvés racionális normájává vált az államérdek. A vesztfáliai államok hatalmának forrása a területiség. A kölcsönös függésen alapuló nemzetközi rendszerben való állami szuverenitást az országok közötti kapcsolatrendszer korlátozta. A versengéseknek véget vetni képes „felsőbb hatalom”, döntéshozó szerv hiányában az államok kizárólag önmaguk határozták meg egymáshoz való viszonyukat. A feudális uralkodóházak versengését megöröklő államok vezetői rájöttek, hogy elavult az a középkori elképzelés, amely szerint a területek birtoklása a hatalom kizárólagos alapja. Fontossá vált a gazdasági hatalom, a gyarmatosításból és a kereskedelemből származó bevételek.

Olyan államközpontú rendszer alakult ki, amelyben a politikai kapcsolatokat, a nagyhatalmak egymás közötti viszonyait előbb dinasztikus, majd egyre inkább nemzeti jelleggel megfogalmazott érdekek biztosításáért vívott konfrontációk jellemezték. Az élőerő koncentrálásán, a harceljárások fegyelmezett végrehajtásán alapuló, időben és térben korlátozott méretű háborúk közös jellemzője az alaposan kiképzett csapatok megléte volt. Az alkalmazott harceljárások rendezettsége, szabályozottsága olyan katonai kultúrát teremtett, amely napjainkig érezteti a hatását. A kiképzett és felszerelt, folyamatosan hadra fogható haderő megléte legalább olyan fontos követelmény volt, mint az ellenség legyőzése. A csaták formális hadüzenetekkel kezdődtek, általánosan elfogadott forgatókönyv szerint zajlottak és békekötéssel zárultak. A háborúk alapvetően területszerzésre irányultak, és olyan előny kivívása volt a cél, amely biztosította a békekötéshez szükséges előnyös pozíció meglétét.⁷

A 15. század végén, a 16. század elején a kialakított erődítmények elfoglalása módszeres ostrommal volt lehetséges. A háborúk jellemzően két formában folytak: (1) ostromok sorozatából álltak (megnövekedett az ember- és hadianyagigény); (2) ahol nem épültek erődrendszerek, ott a két szemben álló hadsereg „mezei” összecsapása döntötte el a küzdelmet. A lőfegyverek 16. századi elterjedését követően az ostromló erők az ostromgépeknél hatékonyabb eszközökkel rendelkeztek, ami a várak védelmi lehetőségeinek csökkenését eredményezte.

Az európai haderőkben egyre nagyobb szerepet kaptak a gyalogság és a zárt rendben harcoló, tömegharcra kiképzett gyalogoscsoportok. A tűzfegyverek terjedése a taktika átalakítását hozta magával, és kialakult a vonalharcazat. Az új harcrend módszeresen kiképzett és fegyelmezett katonaságot követelt meg. A harcászati elvek az alaki formák

⁶ Molnár Gábor: A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870). I. rész (A „régí rend” kora, 1648–1789). Hadtudományi Szemle, VIII. évfolyam, 2015/1. sz.; Veszprémi László: Hadügy a kora középkori Nyugat-Európában. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2002, 6/1. <http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/20021/alt/veszprem.html> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.)

⁷ Egresi: i. m.; Tarján M. Tamás: 1648. október 24. A vesztfáliai béke. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1648_oktober_24_a_vesztfaliai_beke/ (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Varga Gergely: A vesztfáliai szuverenitás érvényessége a nemzetközi kapcsolatokban. Nemzet és Biztonság, 2015/1. sz., 30–38. https://www.google.hu/search?q=varga+gergely+vesztf%C3%A1lia&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&ei=TxTQWL22E6bi8AeHobnABw (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.)

megfelelő ismeretén és begyakorlottságán alapultak. A szakmai hatékonyságot és a megbízhatóságot növelő kiképzések során a katonák az egyéni (a fegyverzet kezeléséhez szükséges mozdulatsorokat) és a kötelékharcot egyaránt gyakorolták. A napi gyakorlások folyamán elsajátított és begyakorolt alakzatváltások az egységek közötti együttműködés hatékonyságát és a tűzkiváltás gyorsaságát is fokozták. Az erődítések kialakítására is katonákat képeztek ki a kényszerrel toborzott civil munkások helyett. Katonai tapasztalatokon alapuló taktikai, szolgálati, kiképzési és fegyverkezelési szabályzatok jelentek meg. Az utasításokban leírtak gyors és egységes végrehajthatása javította a harc hatékonyságát. A 16. és a 17. század legfőbb katonai eredménye a modern hadseregek kialakulásához hozzájáruló kiképzés fontosságának felismerése volt. A kiképzett haderők sikeres alkalmazásának egyik fontos feltétele a tömeghadseregeket a kiképzés és a harc folyamán egyaránt kiválóan szervező és vezető parancsnoki állomány (hivatásos tisztikar) és a hadvezér megléte volt.

A 16. századtól a fő fegyvernemmé váló gyalogság mellett a lovasság kiegészítő fegyvernemként van jelen. A 15. századtól kezdődően a tüzfegyverek meghatározó jellege folyamatosan nő. Ennek egyik következménye, hogy a nehézfegyverzetű lovagokat felváltotta a dragonyos lovasság, illetve a könnyűlovasság. A dragonyosok fegyverzete olyan volt, mint a gyalogságé, és lóháton, illetve gyalogsként egyaránt harcoltak. A könnyűlovasság (huszárok, ulánusok stb.) fegyverzete löfegyver (karabély, pisztoly), szablya stb. volt. A 16. századtól megjelent a tüzérség, fontosságának elfogadásához nem kis mértékben járult hozzá a lovagló tüzérség megjelenése.⁸

Az állandó kiképzés több és jobban képzett csapattisztet igényelt. A hadmérnöki ismeretek és tevékenységek kezdtek jelentőssé válni. A 16. századi holland egyetemeken – úttörőként – a szakmai és a tudományos képzést integrálták az egyetemi életbe. A katonai mesterséghez szükséges ismeretek oktatása érdekében Stein és Móric herceg 1600-ban Leidenben az egyetemen földmérési és hadmérnöki szakot alapított, a tisztikar felkészültségének biztosítása érdekében pedig 1598-ban Siegenben felállították az újkor első katonai akadémiáját.⁹

A KIKÉPZÉS ELVEINEK VÁLTOZÁSA A MAGYAR HADERŐKBEN

A hadügyben végbemenő változások oka a technológiai, technikai fejlettséget tükröző haditechnika, ezen belül is a haderők fegyverzetének, valamint a hadtudománynak a fejlődése. A korszerű fegyverek elterjedése, az azt alkalmazók kiképzettsége és a hadművészet elveinek megfelelő és szervezett alkalmazása alapvetően határozzák meg a háborúk kimenetelét és jellegét.

⁸ Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A tüzérség szerepének átalakulása az ipari fejlődés hatására a 18–19. században, I. rész. *Hadtudományi Szemle*, 2013/3. szám, 49–59. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_049-059.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.); Gottreich László (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1974, 76.; Bárczay Oszkár: *A hadügy fejlődésének története*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-vállalata, második kötet, Budapest, 1895, 306.

⁹ Andrew Roberts (szerk.): *A hadviselés művészete*. Nagy hadvezérek az újkorban. Kossuth Kiadó, 2010.; Horváth Lajos: *Az inszurrekciós gyalogság 1809-ben*. *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Értesítője*, 2004/7. szám, 11–34. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_HADT_OHME_07_2004/?pg=27&layout=s (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.); Mikonya György: *Az európai egyetemek története (1230–1700)*. ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 263., 398. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Mikonya_Europai_egyetemek_READER.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.)

A hadviselés első generációja

Lind és társainak a háborúk generációira vonatkozó modelljét figyelembe véve a *hadviselés első generációjának* fő jellemzője az élőerő koncentrálásán alapuló harctevékenység (a vonalban, oszlopban és négyszögben harcoló embertömegekkel megvívott csaták, illetve a lovasságon alapuló manőverező, mozgáscentrikus, valamint a blokádon, partraszállásokon és a gerillák támogatásán alapuló hadviselés¹⁰).¹¹

A 15. század végén és a 16. század elején egyre nagyobb szerepet kapott a zárt rendben harcoló, tömegharcra kiképzett gyalogság. A tűzfegyverek terjedésével a taktika átalakult, létrejött a vonalharcászat. A harcászati elvek az alaki fogások ismeretén és begyakorlottságán alapultak. A harcrend kiképzett és fegyelmezett katonákat követelt meg. A kiképzés alapját a fegyelem, a szolgálati út, a gyakorlatozás és a katonai szakértelem elsajátítása jelentette. A kiképzések során a katonák egyéni és kötelékharcot egyaránt gyakoroltak. Az állandó kiképzés több és jobban képzett csapattisztet igényelt. A gyakorlatozások célja a feltétel nélküli engedelmesség és az egységek összetartásának kialakítása volt. Katonai tapasztalatokon alapuló szabályzatok jelentek meg. A 16. és a 17. század legfőbb katonai eredménye a kiképzés fontosságának a felismerése volt.¹²

A magyar katonai gondolkodás alapjait Zrínyi Miklós teremtette meg a 17. század második felében. Forgách Simon tábornok 1705 nyarán kinyomtatatta Zrínyi Miklós „Az török áfium ellen való orvosság” című művét, amivel az volt a célja, hogy elméletileg megalapozza a kuruc haderő regularizációját. Forgách úgy vélte, hogy a korabeli hadszervezési elveket sajátosan kell alkalmazni a magyar viszonyokra. Úgy gondolta, hogy a reguláris hadsereg gyalogságból, reguláris lovasságból és mezei lovasságból álljon. A lovassági parancsnokok kiválasztásának alapelveként a tapasztalatot jelölte meg.

Egy korszerű haderő kiépítésén fáradozott II. Rákóczi Ferenc is. A tisztképzés központjává a 1707-ben felállított nemes ifjak társaságát tette, és fontosnak ítélte, hogy a katonai ismeretek magyar nyelven is elérhetőek legyenek. A szatmári békeegyezményt követően kialakult helyzet viszont csak azt tette lehetővé, hogy a magyar katonai erőt integrálják a Habsburg-hadseregbe. 1711-ben Pálffy János, a magyarországi császári parancsnok az Udvari Haditanácsnak tett felterjesztésében kiemelte a hadsereg fegyelmi helyzetének megszilárdítását és a kiképzés rendszeressé tételét. A hadkiegészítést, az újoncozást a szabadcsapatokból

¹⁰ Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában (1648–1866), I. rész. *Hadtudományi Szemle*, 2014/3. szám, 75. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_070-111.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.)

¹¹ Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – A negyedik generáció. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.); Mikonya: i. m.; Bagi Zoltán Péter: A Nyugat felemelkedése és a hadügyi forradalom elmélete. <https://arkadiafolyoirat.wordpress.com/2015/01/10/a-nyugat-felemelkedese-es-a-hadugyi-forradalom-elmlete/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.); Kiss Álmos Péter: Háború a nép között – Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi Kiadó, 2016.

¹² Turcsányi–Hegedűs (2013): i. m.; Gunther E. Rothenberg: Nassaui Móric, Gustav Adolf, Raimondo Montecuccoli és a 17. századi „hadügyi forradalom”. In: Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005.; Ács Tibor: *Haza, hadügy, hadtudomány. Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudománysszervező Főosztály*, Budapest, 2001, 307.; Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország Hadtörténete*, 1. kötet. A honfoglalástól a kiegyezésig. Zrínyi Kiadó, 1984.; Ács Tibor: *A XIX. századi magyar katonai gondolkodás irányzatai*. In: Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története. Tanulmánygyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.; Bárczay: i. m.

gondolta megoldani. Az 1715. évi VIII. törvénycikk rendelkezett a „regulata militia”, az állandó hadsereg felállításáról. A magyar katonai gondolkodást a 18–19. században a feudális és a polgári rend közötti átmenet következtében kialakult társadalmi, politikai, gazdasági, technikai, technológiai, kulturális, tudományos és hadügyi változások befolyásolták.¹³

A Habsburg Birodalom hadereje a 18. század első évtizedére vált állandó fegyverben tartott reguláris hadsereggé. A kiképzést a formalizmusra alapuló, a tömegharcra kiképzett gyalogsági szabályzatok határozták meg. Az 1807. évi szabályzat vezette be a három fegyvernem (gyalogság, lovasság, tüzérség) együttműködésén alapuló harcot. Fontossá vált a műszaki egységek és a hadmérnökök, majd a tüzérség szakkiképzése. A katonai szakmát a művelői alapvetően a gyakorlatban sajátították el, tanulták ki. Képzésük főképpen ezrekben történt.¹⁴

Az 1790/91. évi X. törvénycikk alapján Magyarország a kapcsolt részeivel együtt szabad, és törvényes kormányára nézve független ország. A törvényben kimondták Magyarország és hadügyének önállóságát. Ennek ellenére Magyarország 1848 előtt mégsem rendelkezett hadügyi önállósággal. Az 1848. március 15-től szerveződő nemzetörségről elfogadott 1848. évi XXII. törvénycikk 35. paragrafus az új magyar honvédelmi rendszer és az önálló nemzeti hadsereg megalakítását tette lehetővé. A gróf Batthyány Lajos miniszterelnök vezette kormány megteremtette az önálló országvédelem, a honvédelem, a hadügy alapjait, valamint bevezette az általános védkötelezettséget. 1848. december 1-jétől a magyar honvédsereg biztosította, hogy a férfilakosság elsajátíthassa a katonai alapismereteket, a fegyverkezelés alapelemeit. Az újoncok (besorozottak és önkéntesek) újonctelepekre kerültek, ahol felszerelték őket, majd ezt követően rövid kiképzésben részesültek.¹⁵

A tüzérségnek ekkor még nem volt hagyománya, néhány magyar származású, tapasztalattal rendelkező tiszt és tiszthelyettes kezdte meg a tüzérség felállítását. A tüzérütegekhez besorozott állomány többnyire értelmiségi foglalkozású fiatalok, illetve a diákok közül került ki. A műszaki, mérnökhari csapatok felállításakor is hasonló problémákat kellett megoldani. A forradalom és szabadságharc idején elsődleges volt, hogy a honvédsereg kiképzéséhez szükséges magyar nyelvű szabályzatok rendelkezésre álljanak.¹⁶ A honvédseregben a kora-

¹³ Czigány István: A magyar hadtudomány és hadtudományi gondolkodás a XVIII. században. In: Ács Tibor (szerk.): i. m.; Ács (1995): i. m.

¹⁴ Czigány István: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1715–1740). In: Hermann Róbert (szerk.): Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919. Zrínyi Kiadó, 2015.; Lázár Balázs: A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815). In: Hermann (szerk.): i. m.; Molnár András: A nemzeti haderő megteremtésének reformkori előzményei (1825–1848). In: Hermann (szerk.): i. m.; Balla Tibor: Magyar katonák a dualizmus korabeli haderőben. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.

¹⁵ 1790/91. évi X. törvénycikk Magyarország és a hozzákapcsolt részek függetlenségéről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4884> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.); Szegedi Péter: Egy non-profit szervezet értékeinek közvetítése tömeg kommunikációs csatornákon keresztül. Tanulmány a Magyar Honvédség hagyományainak, jelképeinek, tradícióinak, értékeinek közvetíthetőségéről. 2016. <http://docplayer.hu/27339181-Egy-non-profit-szervezet-ertekeinek-kozvetitese-tomeg-kommunikacios-csatornakon-keresztul.html> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.); Szegedi Péter: Gondolatok a Magyar Honvédség szervezeti kultúrájának fontosságáról. Repüléstudományi Konferencia, 2011, Szolnok. Véget ért a MiG-korszak, Repüléstudományi Közlemények különszám, 2011. április 15. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2011_cikkek/Szegedi_Peter.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

¹⁶ Ács (2001): i. m. 307.; Liptai (1984): i. m.; Dr. Csikány Tamás alezredes: Magyarország hadügye 1848–1849. In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): A Magyar Honvédség 150 éve, 1. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1998.; Kedves Gyula: Nemzetörség és honvédség – 1848–1849. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József (szerk.): Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

beli harcászati elvek (pl. oszlopharcászat) érvényesültek, a honvédsereg hadművészetében azonban újításokat is alkalmaztak. Fontos szerepet kapott az aktivitás, a kezdeményezés, a manőver, a meglepetés, a megtévesztés és az erő döntő irányba történő koncentrálása. Haditervekben dolgozták ki a célok elérésének módját, szem előtt tartva az erőt, a tét, az idő és az anyagszükséglet optimális felhasználását.¹⁷

A 19. század közepétől kezdődően a csapatok vezetésének idő- és térbeli korlátai lényegesen megváltoztak. Az elektromos, illetve elektromágneses jelenségek kihasználásával új információközlési (parancs, jelentés és tájékoztatási) lehetőségek jelentek meg a tömeghadseregek parancsnokai kezében. A gőzgép és a kötött pályás közlekedés együttes alkalmazásának eredményeként elindult a vasúti szállítás fejlődése, ami a haderők logisztikai problémái megoldásának egy új és hatékonyabb eszközét jelentette. Létrejöttek azok a képességek, amelyek biztosították a tömeghadseregek tűzerejének növekedéséhez szükséges haditechnika, felszerelés és hadianyag rendelkezésre állását. Ebben az időszakban rohamosan fejlődtek a gyalogsági és a tüzérségi fegyverek, illetve új hadieszközök jelentek meg, amelyek megváltoztatták a csatátér kiterjedését, valamint a harcéljárások újragondolására, illetve a haderők szervezeteinek átalakítására készítették a hadtudománnyal foglalkozókat. A politikai cél megvalósítása nem egy, az erők koncentrálásával megvívott mindent eldöntő összecsapásban, hanem ütközetek sorozatával valósult meg. A hadseregek vezetésének komplexitása annyira megnövekedett, hogy szükségessé vált a mai értelemben vett törzsek létrehozása. A hadászati tervezés alapján megvalósuló hadműveletek kivitelezésében, a csapatok vezetésében jelentős szerepet kaptak a korszak technikai vívmányai. A haderők méretének növekedése és a haditechnika korszerűsödése a híradó-, a hadtáp- és a műszaki csapatok külön egységekbe, alegységekbe szervezését tette szükségessé. A háború erőforrásrendszerében végbement változás a hadviselés jellemzőinek olyan mértékű módosulását okozta, amelyet a kutatók a hadviselés második generációjaként definiáltak.¹⁸

A hadviselés második generációja

A *hadviselés második generációját* a koncentrált tüzert (huzagolt hátultöltő tüzérségi eszközöket és sorozatlövésre alkalmas fegyvereket) alkalmazó és nagy mennyiségű hadianyag felhasználásával megvívott ütközetek jellemezték. A fegyvernemek között a gyalogság szerepe jelentős maradt. A fegyveres küzdelem térbeli és időbeli kiterjedése megnőtt. A harcéljárások célja az ellenség haderejének és háborús potenciáljának megsemmisítése. A feladat-végrehajtás meghatározó eleme továbbra is a rendezettség és a fegyelem. Az összhang alapja az engedelmesség (a kezdeményezést a célok sikeres teljesítését és a koordinált tevékenységet veszélyeztető viselkedésnek tartották).¹⁹

¹⁷ Polareczki László: A dicső múlt kötelez. Honvéd Altiszti Folyóirat. XXI. évfolyam, 2009/2. szám; Hermann Róbert: Hadsereg és politika 1848–1849-ben. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.; Szegedi (2011): i. m.; Liptai (1984): i. m.; Dr. Csikány (1998): i. m.; Dr. Csikány Tamás: 1848–1868. Az önálló nemzeti haderő megteremtése és honvédő küzdelme a szabadságharcban. A magyar hadügy. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.; 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5290> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

¹⁸ Somkuti: i. m.; Bagi: i. m.; Rothenberg: i. m. 35.

¹⁹ Kiss (2009): i. m.; Rothenberg: i. m.; Dr. Gonda András: Világostól Szarajevóig. In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): A Magyar Honvédség 150 éve, 2. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.

Az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc bukásával megszűnt az önálló magyar honvédség, betagozódott az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregébe. A kiképzés célja a soknemzetiségű újonccsapatokból az „összosztrák” állameszméhez hűséges alattvalótömeg nevelése volt. A magyar honvédsereg kiképzése a korábbi háborúk rosszul levont és helytelenül értelmezett tapasztalatain alapult és korszerűtlennek bizonyult.²⁰

Az első világháború véres csatáiban részt vevő felek az állóháború eldöntését valamilyen haditechnikai eszköztől, repülőgéptől, harckocsitól stb. várták. A gépesített páncélos- és a légi erők mobilitásán alapuló hadikultúra a gyorsaság, az erő kihasználásával végrehajtott támadás fontosságát tartotta szem előtt. A harc összhaderőnemié vált. Szükség volt lefogóeszközök alkalmazására (tüzérség, légi erők), illetve az ellenség védelmének mélységében deszantcsapatok alkalmazására, csapásmérő, követő és tartalék erők alkalmazására is.

A hadviselés harmadik generációja

Az első világháború végére megjelentek a következő korszak, a *harmadik generációs hadviselés* – a mobil hadviselés, a villámháború – jellemzői: az új, nem lineáris harcéljárások, vagyis a beszivárgó gyalogság, a koncentrált, mélységben csapást mérő páncélosok (váratlanság, gyorsaság), a hátszág bombázása, az ellenség hadipotenciáljának ellehetetlenítése, lélektani egyensúlyának megzavarása, a moráljának megtörésére irányuló erőfeszítések. Erre a hadviselési generációra jellemző a totalitás, katonai célponttá vált a hátszág (lakosság, infrastruktúra). A parancsnok a kívánt eredményt határozta meg, a végrehajtás módját a végrehajtásra kijelölt állomány felkészültségére, kezdeményezőkézségére bízta.²¹

A Monarchia hadseregének háborús katasztrófája következtében 1918. október végére Magyarországon válság alakult ki, és 1919. március 21-én hatalomra került a Tanácsköztársaság. A rövid idő alatt felállított haderő tevékenységére jellemzővé vált: a hadsereg ütközéskézségének helyreállítása; a kis erő, nagy tér problémájának megoldása; a mindenkori helyzetnek megfelelő vezetés; a megalapozott kockázatvállalás; a kezdeményezés és az aktivitás. Minőségi változást jelentett a világháborús sémák elhagyása és új harcászati eljárások alkalmazása. Az egységessé vált hadműveleti irányítás biztosította, hogy a haderő manőverező harcával az arcvonal egy adott szakaszán egy ellenség ellen folytasson döntést kikényszerítő, magas ütemben végrehajtott hadműveletet.²²

A Tanácsköztársaság bukása után megindult az új nemzeti haderő fejlesztése: rejtetten olyan hadrendet igyekeztek kialakítani, amely háborús veszély estén mozgósítással felállítható és képes az országvédelmi feladatokat ellátni. A honvédelmi előképzésre létrehozták a cserkész- és leventeintézményt, valamint a különböző sport- és lövészegyleteket, az utó- és továbbképzésekre pedig bajtársi egyesületeket, illetve vadásztársaságokat alapítottak. A kiképzéshez nem állt rendelkezésre fegyverzet és felszerelés. A kiképzést az elméleti

²⁰ Liptai Ervin (főszerk.): Magyarország Hadtörténete, 2. kötet. A kiegyezéstől napjainkig. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.; Dr. Gonda: i. m.

²¹ Somkuti: i. m.; Kiss (2009): i. m.; Dr. Turcsányi–Hegedűs (2014): i. m.; Ács (2001): i. m.; Resperger István: A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/033-048.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

²² Balla: i. m.; Szegedi (2011): i. m.; Ács (2001): i. m.; Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: Az 1918–1919-es forradalmak hadügye. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.; Ravasz István: A Magyar királyi honvédség szervezete és katonai közigazgatása 1868–1945. In: Markó–Lugosi (szerk.): i. m.; Pollmann Ferenc: A forradalmak kora (1918–1919). In: Hermann (szerk.): i. m.; Dr. Horváth Csaba: 1918–1940. A magyar haderő a két világháború között. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004.

oktatás jellemezte, nagyrészt alaki foglalkozásokból állt, és arra irányult, hogy a hadsereg állománya az aktuális rendszer számára megbízható katonákból álljon. A szigorúan megkövetelt elméleti formásokon alapuló felkészülés a második világháborús alkalmazások során korszerűtlennek bizonyult.²³

Az 1945–1948 közötti időszakot az a gondolkodás jellemezte, hogy nincs szükségünk modern hadseregre, mert a Szovjetunió megvéd minket. Az 1951-től létrejött Magyar Néphadseregben a szakmai vezetés helyett a politikai tisztek dominanciája érvényesült. A haderő kiképzése magyarra fordított szovjet harcászati szabályzatok és katonai tanácsadók segítségével valósult meg, mellőzve a magyar sajátosságokat. Egy időben voltak érvényben a második világháborús elveket tükröző szabályzatok előírásai, valamint az atomfegyverek alkalmazását is figyelembe vevő segédletek és utasítások. Az MN képessége a második világháború szintjén megrekedt, és katonai alkalmazhatósága is elmaradt a potenciális ellenség és a szövetséges hadseregek színvonalától. Az 1960-as évek elejére a Magyar Néphadsereg kiképzettségét tekintve nem tudott maradéktalanul eleget tenni a külső ellenség elleni védelem feladatának, illetve a szövetségesi kötelezettségeinek.²⁴

1967. január 1-jétől a szárazföldi haderőnem csapatai áttértek a háromszor 8 hónapos kiképzési rendszerre. Az 1967-ben kiadott összkövetelményi programok meghatározták az elsajátítandó feladatokat. Kiemelten kezelték az erdős-hegyes terepen folyó harcra, a hegyi kiképzésre, a légi szállítású alegységek kiképzésére és az elszigetelt körzetekben önállóan folyó harcselekményekre történő felkészítést. Az 1970-es évektől kezdve a haderő felkészítésének legjelentősebb állomásait az éleslövészettel egybekötött harcászati gyakorlatok alkották. A hagyományos harceszközökkel vívott háborúra történő felkészülést állították előtérbe a korlátlan atomháborúval szemben. Az 1956-os lefegyverzéstől az 1980-as hadügyi reformokhoz való igazodásig tartó időszak alatt az MN fejlődésére a kampányszerűség, a technika és a személyi állomány viszonyának rendezetlensége és a meghozott döntések megalapozatlansága volt jellemző.²⁵

A nyolcvanas években egy kisebb, de korszerűbb, az ország méretének jobban megfelelő hadsereg építését vizionálták, és 1987-ben új harceszabályzatot adtak ki. 1989-től a 12 hónapos sorkatonai szolgálat bevezetése a szárazföldi csapatoknál 2×6 hónapos kiképzést,

²³ Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: A magyar királyi honvédség 1919–1940 között. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.; Szabó Miklós: A magyar repülőfegyvernem létrejötte és tevékenysége 1938–1945. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.; Horváth Csaba: A hazáért – mindhalálig! In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): A Magyar Honvédség 150 éve, 4. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.; Pataki István: Az ellenforradalom hadserege 1919–1921. A hadsereg szerepe az ellenforradalmi rendszer kialakításában és megszüntetésében Magyarországon (1919. augusztus – 1921. július). Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973.; Dr. Horváth Csaba (2006): i. m.; Füzi: i. m.; A Ludovika Akadémia története. <http://www.honvedelem.hu/container/files/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 22.)

²⁴ Király Béla: Az elvetélt és az első valóságos háború szocialista országok között. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.; Dr. Berek Lajos: A szárazföldi összefegyvernemi csapatok harcának fejlődése 1945–1990 között. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, 1997.; Balló István: A Magyar Honvédség újjászervezése 1945–1948. In: Markó–Lugosi (szerk.): i. m.; Jakus János: A magyar haderőfejlesztés az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején. In: Markó–Lugosi (szerk.): i. m.; Dr. Horváth Miklós: 1944–1956. Honvédségből néphadsereg – a haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc leveréséig. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004.

²⁵ Liptai (1985): i. m.; Szani (1999): i. m.; Szani Ferenc: A Magyar Néphadsereg, 1957–1989. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m. Kiss Balázs: A Magyar Néphadsereg 1957–1990. In: Markó–Lugosi (szerk.): i. m.; Háber Péter: A Magyar Néphadsereg szervezete és fegyverzete 1956 és 1990 között. In: Markó–Lugosi (szerk.): i. m.; Dr. Horváth Miklós: i. m.; Dr. Szanyi Ferenc: 1956–1990. A Magyar Néphadsereg a szocializmus évtizedeiben. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004.

a légvédelmi és repülőcsapatoknál pedig a 4×3 hónapos kiképzési ciklusokat indukált. A bonyolult haditechnikai eszközök kezelőinek a felkészítését kiképzőalakulatoknál végezték, és megkezdődött a továbbszolgáló állomány tanfolyamrendszerű felkészítése. A felkészítés fő színtere az alegység, a kiképzés középpontjában az egyes katona állt.²⁶

1990. március 15-én létrejött a Magyar Honvédség, a pragmatikus változás eredményeként a kiképzés során a támadás helyett az aktív védelemre való felkészítés került előtérbe. 1994-re a haderő nem felelt meg a kor követelményeinek, az MH átalakítását – a NATO-hoz történő csatlakozás szándékának a kinyilvánításával – az 1994. júniusi kormányprogram új alapokra helyezte és meggyorsította. Az 1990-es évek közepétől megkezdődött a békefenntartó műveletek során felmerülő feladatokra történő kiképzés-felkészítés, és előtérbe került a NATO-követelményeknek való megfelelés. Az oktatásban, a képzésben és a kiképzésben fontos szemponttá vált a csatlakozáshoz szükséges feladatokhoz tartozó követelményeknek való megfelelés. A tisztek, tiszthelyettesek nyelvi képzése rendszeressé vált, törekedve a szellemi kompatibilitás, az interoperabilitás alapjainak megteremtésére.²⁷

Az 1999-es NATO-csatlakozás eredményeként a Magyar Honvédségen belül különböző feladatokra, műveletekre specializálódott alakulatokat szerveztek. Felfüggesztették az egész haderőre érvényes egységes kiképzési követelményrendszert, a különböző rendeltetésű alakulatoknál feladatorientált és differenciált kiképzési, illetve felkészítési rendszereket vezettek be.²⁸

2004-ben érvénybe lépett az új Nemzeti Biztonsági Stratégia, és az év novemberében a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény. Ezekkel egyidejűleg módosították az Alkotmányt, az önkéntes haderőre történő áttérés miatt béke idejére eltörölték az általános hadkötelezettséget, lezárva ezzel a sorozott haderő időszakát. A honvédelem ügye a közös védelem megvalósítása érdekében kiterjed a haza védelme mellett a szövetség igényelte katonai képességek fenntartására is. 2006 végéig a hadrafoghatósági és a kiképzettségi szint emelése volt az elsődleges feladat, valamint a kiképzés a misszióba kijelölt állomány felkészítésére korlátozódott.²⁹

²⁶ Szedegi (2016): i. m.; Szani (1999): i. m.; Jakus János: A Magyar Honvédség átalakítása 1990–2007. In: Markó-Lugosi (szerk.): i. m.; Dr. Helgert Imre: 1990–2004. A Magyar Honvédség – honvédelem európai dimenzióban. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004.; Tálás Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégia kultúra. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 3–4. szám, 2013. http://mht.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.); Deák: i. m.

²⁷ Deák János altábornagy, az MH vezérkari főnöke, az MHPK első helyettese: A Magyar Köztársaság megváltozott helyzetéből fakadó biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek. Második bécsi szeminárium a katonai doktrínáról. Bécs, 1991. október 8–18., MHVK Hadművelési Főcsoportfőnökség, Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1991.; M. Szabó Miklós ny. altábornagy: A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a NATO-felkészülés szolgálatában (1998–1999). Honvédségi Szemle, 2013/6. szám, 50–57. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/41086/hsz_2013_06.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 07.); Mészáros Ferenc vezérőrnagy, MH kiképzési és szárazföldi főcsoportfőnök, MHPK-helyettes: A Magyar Honvédség felkészítési és kiképzési rendszerének aktuális kérdései. Második bécsi szeminárium a katonai doktrínáról. Bécs, 1991. október 8–18., MHVK Hadművelési Főcsoportfőnökség, Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1991.; Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes: A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012). Honvédségi Szemle, 140. évfolyam 2012/6. szám. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

²⁸ Szántó Mihály: Hazánk NATO-csatlakozásának menetrendje. In: Király–Veszprémy (szerk.): i. m.

²⁹ Benkő: i. m.; Dr. Deák János ny. vezérezredes: A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam 2012/6. szám. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

2010-ben megkezdődött a haderő szakmai-erkölcsi megújítása, a HM vezetési és menedzsmentrendszerének átalakítása, valamint új humánpolitikai irányelvek bevezetése.³⁰

ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében elmondható, hogy a történelem során a támadók egyre jobb támadóegyvereket, a védekezők egyre jobb védekezőmechanizmusokat hoztak létre, melynek következtében a hadviselők között kialakult egy evolúciós kapcsolat: az egyik fél fejlesztésére a másik is fejlesztéssel válaszol, és viszont.

A katonai sikereket folyamatosan befolyásolja a rendelkezésre álló erőforrások alkalmazhatósági elveinek meghatározása, azok tökéletesítése és a katonák (parancsnokok) kognitív képessége, ami biztosítja az erők, eszközök és módszerek sikeres alkalmazását.

A magyar haderő története során a haderő-modernizálások alkalmával az annak egyik legköltségesebb részét jelentő feladat, a kiképzés feltételeinek a korszerűsítése, teljes kialakítása folyamatosan háttérbe szorult.

(A tanulmány második, befejező részét folyóiratunk 2018/3. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1715. évi VIII. törvénycikk a felkelésről és adózásról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4397>
- 1790/91. évi X. törvénycikk Magyarország és a hozzákapcsolt részek függetlenségéről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4884>
1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrseregről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5290>
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. http://www.honvedelem.hu/container/files/9/3857/2004._evi_cv_torveny.pdf
- Ács Tibor: *A XIX. századi magyar katonai gondolkodás irányzatai*. In: Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története. Tanulmánygyűjtemény*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.
- Ács Tibor: *Haza, hadügy, hadtudomány*. Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományszervező Főosztály, Budapest, 2001.
- A Ludovika Akadémia története. <http://www.honvedelem.hu/container/files/>
- A vesztfáliai béke – Fordulópont Európa történelmében. <http://wol.jw.org/hu/wol/d/r17/lp-h/2004205#h=2>
- Bagi Zoltán Péter: *A Nyugat felemelkedése és a hadügyi forradalom elmélete*. <https://arkadiafolyoirat.wordpress.com/2015/01/10/a-nyugat-felemelkedese-es-a-hadugyi-forradalom-elvelete/>
- Balla Tibor: *Magyar katonák a dualizmus korabeli haderőben*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Balló István: *A Magyar Honvédség újjászervezése 1945–1948*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József (szerk.): *Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Bárczay Oszkár: *A hadügy fejlődésének története*. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-vállalata, második kötet, Budapest, 1895.
- Dr. Benkő Tibor vezérezredes: *A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra*. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam, 2012/6. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf

³⁰ Szenes: i. m.; Benkő: i. m.

- Dr. Berek Lajos: *A szárazföldi összefegyvernemi csapatok harcának fejlődése 1945–1990 között*. Magyar Honvédség Humán Szolgáltató Központ, 1997.
- Czigány István: *A magyar hadtudomány és hadtudományi gondolkodás a XVIII. században*. In: Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története*. Tanulmánygyűjtemény. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995.
- Czigány István: *A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1715–1740)*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Zrínyi Kiadó, 2015.
- Dr. Csikány Tamás: *1848–1868. Az önálló nemzeti haderő megeremtése és honvédő küzdelme a szabadságharcban. A magyar hadügy*. In: *A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- Dr. Csikány Tamás: *Magyarország hadügye 1848–1849*. In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): *A Magyar Honvédség 150 éve*, 1. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1998.
- Deák János: *A Magyar Köztársaság megváltozott helyzetéből fakadó biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek. Második bécsi szeminárium a katonai doktrínáról*. Bécs, 1991. október 8–18. MHVK Hadművelési Főcsoportfőnökség, Tudományos Munkaszervezési Osztály, szerkesztette Kiss Jenő, 1991.
- Deák János: *A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése*. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam 2012/6. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf
- Deák János: *Napjaink és a jövő háborúja*. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html
- Egresi Katalin: *Nemzetállami külpolitika és szuverenitás a XX. század második felében*. <http://dfk-otka.sze.hu/images/Szuv-k%C3%B6tet%20T%20-%20006%20Egresi.pdf>
- Füzi Imre: *A Horthy-hadsereg felkészítésének lehetőségei és állapota a Szovjetunió elleni hadba lépést megelőzően a magyar katonai nézetek és haditapasztalatok tükrében*. Egyetemi doktori értekezés, 1982.
- Dr. Gonda András: *Világostól Szarajevóig*. In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): *A Magyar Honvédség 150 éve*, 2. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- Gottreich László (szerk.): *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1974.
- Háber Péter: *A Magyar Néphadsereg szervezete és fegyverzete 1956 és 1990 között*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: *Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Dr. Helgert Imre: *1990–2004. A Magyar Honvédség – honvédelem európai dimenzióban*. In: *A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- Hermann Róbert: *Hadsereg és politika 1848–1849-ben*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Dr. Horváth Csaba: *1918–1940. A magyar haderő a két világháború között*. In: *A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest 2006.
- Horváth Csaba: *A hazáért – mindhalálig!* In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): *A Magyar Honvédség 150 éve*, 4. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: *A magyar királyi honvédség 1919–1940 között*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Horváth Csaba – Lengyel Ferenc: *Az 1918–1919-es forradalmak hadügye*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.

- Horváth Lajos: *Az inszurrekciós gyalogság 1809-ben*. Hadtörténeti Intézet és Múzeum Értesítője, 2004/7. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_HADT_OHME_07_2004/?pg=27&layout=s
- Dr. Horváth Miklós: *1944–1956. Honvédségből néphadsereg – a haderő újjászervezésétől a forradalom és szabadságharc leveréséig*. In: A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- Jakus János: *A magyar haderőfejlesztés az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Jakus János: *A Magyar Honvédség átalakítása 1990–2007*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Kedves Gyula: *Nemzetőrség és honvédség – 1848–1849*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Király Béla: *Az elvetélt és az első valóságos háború szocialista országok között*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Kiss Álmos Péter: *A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai*. Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, Budapest, 2011. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf
- Kiss Álmos Péter: *Generációk a hadviselésben – A negyedik generáció*. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf
- Kiss Álmos Péter: *Háború a nép között. Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből*. Zrínyi kiadó, 2016.
- Kiss Balázs: *A Magyar Néphadsereg 1957–1990*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Lázár Balázs: *A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741–1815)*. In: Hermann Róbert (szerk.): Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919. Zrínyi Kiadó, 2015.
- Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország Hadtörténete, 1. kötet. A honfoglalástól a kiegyezésig*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1984.
- Liptai Ervin (főszerk.): *Magyarország Hadtörténete, 2. kötet. A kiegyezéstől napjainkig*. Zrínyi Katonai Kiadó, 1985.
- M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem a NATO-felkészülés szolgálatában (1998–1999)*. Honvédségi Szemle, 2013/6. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/41086/hsz_2013_06.pdf
- Mérő László: *Ha én iskolaigazgató lennék*. <http://magyarnarancs.hu/egotripp/maga-itt-a-tancanar-96161>
- Mészáros Ferenc: *A Magyar Honvédség felkészítési és kiképzési rendszerének aktuális kérdései, Második bécsi szeminárium a katonai doktrínáról*. Bécs, 1991. október 8–18. MHVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség, Tudományos Munkaszervezési Osztály, szerkesztette Kiss Jenő, 1991.
- Mikonya György: *Az európai egyetemek története (1230–1700)*. ELTE Eötvös Kiadó, 2014. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Mikonya_Europai_egyetemek_READER.pdf
- Molnár András: *A nemzeti haderő megteremtésének reformkori előzményei (1825–1848)*. In: Hermann Róbert (szerk.): Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919. Zrínyi Kiadó, 2015.
- Molnár Gábor: *A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870). I. rész (A „régí rend” kora, 1648–1789)*. Hadtudományi Szemle, VIII. évfolyam, 2015/1.

- Pataki István: *Az ellenforradalom hadserege 1919–1921. A hadsereg szerepe az ellenforradalmi rendszer kialakításában és megszilárdításában Magyarországon (1919. augusztus – 1921. július)*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1973.
- Perjés Géza: *Gróf Zrínyi Miklós (1620–1664)*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Polareczki László: *A dicső múlt kötelez*. Honvéd Altiszti Folyóirat. XXI. évfolyam, 2009/2.
- Pollmann Ferenc: *A forradalmak kora (1918–1919)*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Zrínyi Kiadó, 2015.
- Ravas István: *A magyar királyi honvédség szervezete és katonai közigazgatása 1868–1945*. In: Dr. Markó György – Dr. Lugosi József: *Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.
- Resperger István: *A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg*. <http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/033-048.pdf>
- Roberts, Andrew (szerk.): *A hadviselés művészete. Nagy hadvezérek az újkorban*. Kossuth Kiadó, 2010.
- Rothenberg, Gunther E.: *Nassaui Móric, Gustav Adolf, Raimondo Montecuccoli és a 17. századi „hadügyi forradalom”*. In: Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005.
- Somkuti Bálint: *A 4. generációs hadviselés jellemzői*. Hadtudományi Szemle, 2009/2. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_somkuti_balint_42_51.pdf
- Szabó Miklós: *A magyar repülőfegyvernem létrejötte és tevékenysége 1938–1945*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Dr. Szani Ferenc: *1956–1990. A Magyar Néphadsereg a szocializmus évtizedeiben*. In: *A Hazáért – A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest 2006.
- Szani Ferenc: *A Magyar Néphadsereg, 1957–1989*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Szani Ferenc: *Néphadsereg 1957–1989*. In: Dr. Szántó Mihály (szerk.): *A Magyar Honvédség 150 éve*, 8. kötet. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- Szántó Mihály: *Hazánk NATO-csatlakozásának menetrendje*. In: Király Béla – Veszprémy László (szerk.): *A magyar hadtörténelem évszázadai*. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003.
- Szegedi Péter: *Egy non-profit szervezet értékeinek közvetítése tömeg kommunikációs csatornákon keresztül*. Tanulmány a Magyar Honvédség hagyományainak, jelképeinek, tradícióinak, értékeinek közvetíthetőségéről. 2016. <http://docplayer.hu/27339181-Egy-non-profit-szervezet-ertekeinek-kozvetitese-tomeg-kommunikacios-csatornakon-keresztul.html>
- Szegedi Péter: *Gondolatok a Magyar Honvédség szervezeti kultúrájának fontosságáról*. Repüléstudományi Konferencia, 2011, Szolnok. Véget ért a MiG-korszak, Repüléstudományi Közlemények különszám, 2011. április 15. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2011_cikkek/Szegedi_Peter.pdf
- Dr. Szenes Zoltán: *A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012)*. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam 2012/6. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf
- Tálás Péter: *A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégia kultúra*. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 3–4., 2013. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_3.pdf

- Tarján M. Tamás: *1648. október 24. A vesztfáliai béke.* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1648-oktober_24_a_vesztfaliai_beke/
- Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: *A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában (1648–1866), I. rész.* http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_070-111.pdf
- Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: *A tűzérség szerepének átalakulása az ipari fejlődés hatására a 18–19. században, I. rész.* http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_049-059.pdf
- Varga Gergely: *A vesztfáliai szuverenitás érvényessége a nemzetközi kapcsolatokban.* Nemzet és Biztonság, 2015/1. https://www.google.hu/search?q=varga+gergely+vesztf%C3%A1lia&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b-ab&gfe_rd=cr&ei=TxTQWL22E6bi8AeHobnABw
- Veszprémy László: *Hadügy a kora középkori Nyugat-Európában.* Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2002. 6/1. <http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/20021/alt/veszprem.html>

A Zrínyi Kiadó könyvajánlata

Cseh Valentin

A nándorfehérvári csata 1456

Egy diadal, amely megmutatta, hogy a legyőzhetetlennek hitt Oszmán Birodalom sem verhetetlen. Egy vár, amely egyet jelent ma is a győzelemmel. E vár Nándorfehérvár. Itt aratta a magyar és az egyetemes hadtörténelem egyik legnagyobb diadalát a Hunyadi János, Kapisztrán János és Szilágyi Mihály vezette védősereg II. Mehmed felett. Magyarok, szerbek és más nemzetek fiai és lányai mutatták meg 1456 nyarán a világnak, hogy a Konstantinápolyt elfoglaló szultánt is le

lehet győzni. Munkámmal emléket kívánok állítani a magyar történelem legnagyobb katonai diadalát arató védőknek ma, több mint öt és fél évszázaddal a diadal után.
– Részlet a szerző előszavából

Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016

Információ, vásárlás, megrendelés: www.hmzrinyi.hu